

3732

خطی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

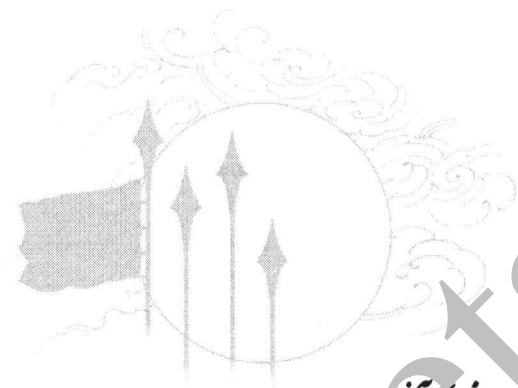
www.ketab.ir

(علیه السلام)

سیرت خواجه ابوالحسن علی بن ابی طالب امام حسین

باتاکت بر نیم قرن اخیر در ایران

مؤلف: حسن شیخی



بکمال فخر و متانت قدم نهادیم
روح ملکوتی شهدا کرد قیلا، شت
روح پدر بزرگ فقیدم که بدر محبت اهل بیت

سرشناسه:	شیخ پیری، حسن، ۱۳۶۷-
عنوان و نام پدیدآور:	سیر تحول عزاداری امام حسین (ع) با تأکید بر نیم قرن اخیر در ایران/ حسن شیخ پیری. قم: نشر ائمه (علیهم السلام)، ۱۳۹۶. ۲۵۰ ص.
مشخصات نشر:	شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۱۰۸۸-۰-۳
مشخصات ظاهری:	۲۵۰۰۰۰ ریال
شابک:	فیا
وضعیت فهرست نویسی:	حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق — سوگواری ها
موضوع:	Hosayn ibn 'Ali, Imam III, ۶۲۵ - ۶۸۰ - Laments
موضوع:	سوگواری ها - ایران -- تاریخ
موضوع:	Mourning customs -- Iran -- History
موضوع:	سوگواری ها - ایران - آداب و رسوم
موضوع:	Mourning etiquette -- Iran
موضوع:	بعد کربلا، ۶۱ق.
موضوع:	karbala, Battle of, Karbala, Iraq ۶۸۰
رده بندی کنگره:	۲۶۰ / ۳ آ ۱۵۱ ش ۹
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۷۴
شماره کتابشناسی ملی:	۸۱



نام کتاب: سیر تحول عزاداری امام حسین (ع) با تأکید بر نیم قرن اخیر در ایران

مؤلف: حسن شیخ پیری

چاپخانه: توحید

ناشر: ائمه (ع)

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

طراحی جلد و صفحه آرای: مهدی سرلک

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۱۰۸۸-۰-۳ ISBN

نوبت چاپ: اول/ ۹۷

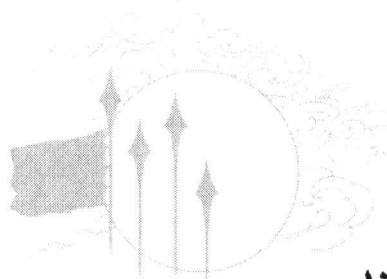
قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

♦ دفتر فروش: قم، خیابان ارم، پاساژ قدس، طبقه آخر، پلاک ۱۶۲

انتشارات ائمه (ع)

همراه: ۰۹۱۲۳۵۳۰۲۶۴

تلفن: ۳۷۷۳۷۹۱۸ - ۲۵



سخن آغازین

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ وَعَلَىٰ ذُرِّيَّتِهِ الَّتِي حَلَّتْ بِفِنَائِكَ عَلَيْكَ مِنِّي سَلَامُ اللَّهِ
أَبَدًا مَا بَقِيَتْ وَبَقِيَ الْإِسْلَامُ وَالنَّهْجُ وَلَا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي لِزِيَارَتِكُمْ
السَّلَامُ عَلَى الْحُسَيْنِ وَعَلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَعَلَى أَوْلَادِ الْحُسَيْنِ وَعَلَى أَصْحَابِ الْحُسَيْنِ

سپاس بیکران خداوند یکتا را که بر ما مسیحت غشید و به ما دانشی را عطا
نمود که بتوانیم در راه رضای او و به منظور راستن عزاداری امام حسین علیه السلام از
لوس آسیب‌ها و انحرافات گامی هرچند مختصر برداریم.

نهضت سرخ عاشورا به عنوان نقطه عطفی در تاریخ تشیع سواره یکی از
شعائر مورد توجه و احترام شیعیان بوده است. به طوری که آنان از همان روز
های نخست شکل‌گیری آن تاکنون به اشکال مختلف از جمله برپایی محافل
شعرخوانی و عزاداری، یاد و خاطر آن را زنده نگه داشته‌اند.

این حادثه عظیم فراتر از یک واقعه تاریخی صرف محسوب می‌شود و چنان با
عقاید شیعیان گره خورده است که آدمی با بردن نام شیعه بی‌درنگ عاشورا را در
ذهن خود حاضر می‌بیند.

حوادث محرم سال ۶۰ عق از دیر باز مورد توجه اندیشمندان و محققین قرار گرفته است. در همین راستا در دهه‌های نخستین شکل‌گیری این نهضت، نوشتارهایی تحت عنوان «مقتل» توسط مورخین اسلامی به یادگار مانده است و در دوره‌های بعد، به موازات شکل‌گیری قیام‌های آزادی‌خواهانه شیعیان به خون‌خواهی شهدای دشت کربلا، مورخین و صاحب نظران را بر آن داشته است، تا ابعاد مختلف و میزان اثربخشی این ماتم در قیام‌های شیعیان را مورد مطالعه و بررسی قرار دهند.

همچنین مورخین در کنار پرداختن به فلسفه و اهداف قیام سیدالشهدا علیه السلام و پیامدهای آن در شکل‌گیری نهضت‌های شیعی، نگاه خود را به سنت برپایی مجالس تعزیت در بین شیعیان معطوف داشته‌اند. آثار آنان در مکتوبات تاریخی ثبت و ضبط شده است.

به باور بسیاری از جامعه‌شناسان دو عامل موجب پویایی تشیع در طول تاریخ شده است: ۱) گذشته سرخ: اعتقاد به عاشورا و مادگی ای ایثار و شهادت در راه عدالت خواهی، آرمانگرایی و حقیقت‌جویی ۲) آینده سبز: باور به مهدویت و نپذیرفتن حکومت‌های طاغوتی و تلاش برای گسترش عدالت و ایمانیت در سراسر جهان.

بر این اساس دشمنان اهل بیت علیه السلام در همه ادوار تاریخ تلاش خود را برای مقابله با این دو سرمایه بزرگ شیعی مصروف داشته‌اند. این دشمنی‌ها که در ارتباط با باور نخست که موضوع پژوهش پیش رو است، همواره شکست خورده و ناتوان جایی که این آیین، هر سال نسبت به گذشته با شور و حرارت بیشتری برگزار می‌گردد.

آنان در پی ناامیدی از مقابله با این سنت نکو، در دهه‌های اخیر تلاش‌های خود را در جهت منحرف نمودن مناسک سوگواری به کار بسته‌اند. نمود این حرکت به اشکال مختلف نظیر؛ ایجاد شبهات، ورود نمادها و موسیقی‌های غیر اصیل و انحرافی، توجه بانیان و مداحان به شور حسینی بدون داشتن نگاه بصیرتی و معرفتی نسبت به فلسفه و پیام قیام سیدالشهدا علیه السلام و... عینیت یافته است.

در سالهای واپسین قیام سیدالشهدا (علیه السلام) توجه اهل قلم بیشتر معطوف به جنبه‌های مثبت عزاداری بوده و کمتر آسیب‌های وارد شده محل اعتنا واقع شده‌اند که این به نوبه خود ضعف بزرگی در این زمینه بشمار می‌آید. تا جایی که این بی توجهی سبب دیده، با ورود دشمنان اهل بیت (علیهم السلام) در این عرصه و در قالب جنگ نرم به منحرف ساختن این میراث ارزشمند از مسیر اصلی خود اصرار نمایند.

امروزه اندیشمندان در حوزه علم تایخ سعی بر آن دارند با نگاهی متفاوت نسبت به گذشته، حوادث تاریخی را با کنار زدن اسامی سلسله‌ها و موضوعات مرتبط با سلاطین و پادشاهان این برسک زندگی و فرهنگ عمومی جامعه را به بحث بنشینند و با مطالعه طیف‌های مختلف جامعه، به لایه‌های پنهان اجتماع که همواره مغفول مانده است بنگرند تا از این طریقه با آیین و رسوم و باورهای افراد جامعه آشنا شوند و از این دریچه حوادث تاریخی را از خط‌مکان به بهترین حالت ممکن تحلیل کنند.

در ارتباط با نهضت عاشورا نیز همه ما به‌سختی‌ها و خوانده‌ایم به گونه‌ای که می‌توان ادعا کرد کمتر شیعه‌ای یافت می‌شود که با وقایع محرم سال ۶۰ هجری آشنایی نداشته باشد. اما در این جستار تلاش نموده‌ایم فارغ از بیان حوادث تاریخی صرف، به نقش آفرین این فرهنگ در جامعه شریعت‌گرا بنگریم.

هرچند دانستن وقایع تاریخی کربلا امر نیکو و پسندیده‌ای محسوب می‌شود لکن تعمق در آرمان‌ها و پیام‌های این نهضت متعالی موضوع حیاتی و با اهمیت‌تری به نظر می‌رسد. بر پایه این نگرش با وجود در اختیار بودن تحقیقات و نوشته‌های بسیار درباره نهضت عاشورا اما همچنان باب طرح موضوعات جدید و مورد نیاز رو جامعه به روی همگان باز است به قول صائب:

یک عمر می‌توان سخن از زلف یار گفت در بند آن باش که مضمون نماده است

لذا در این پژوهش سعی نموده‌ایم تا با نگاه آسیب شناسانه به سیر تحول عزاداری از اوایل دهه چهل تاکنون (۱۳۹۶) بپردازیم تا با تمسک به این دانسته‌ها به تقویت جنبه‌های مثبت و اصلاح و تقلیل نقاط منفی منتج از آن نماییم و در پرتو آن با نگاه واقع بینانه و به دور از تعصب عوامل مخرب را شناسایی، و مورد تحلیل قرار دهیم تا گامی در جهت برگرداندن عزاداری به شیوه صحیح و مورد تأیید شرع مقدس داشته باشیم. و پیامهای اخلاقی انسانی عمیق و متعالی مستفاد از این نهضت الهی را، به جامعه جهانی هدیه نماییم.

در ارتباط با عزاداری، ایام محرم شیعیان ایران و ابعاد مختلف آن، در دهه‌های اخیر تحقیقات فراوان صورت گرفته است. این تحقیقات به گونه‌ای است که هر کدام، به نوعی یک یا چند وجه محدود از مسائل مرتبط با عزاداری سیدالشهدا علیه السلام را مورد بررسی قرار داده‌اند. و به بیان دیگر تاکنون، تحقیق مدونی در ارتباط با سیر تحول عزاداری در نیم قرن اخیر صورت نگرفته و یا حداقل توسط این محققین مشاهده نشده است به همین منظور بر آن شدیم در قالب این پژوهش ضمن پرداختن به ابعاد و وجوه مختلف این سنت دیرپای شیعی به برخی از زوایای پنهان و کمتر دیده شده در ارتباط با آسیب‌ها و انحرافات عزاداری با استناد به اطلاعات موثق و معتبر بپردازیم.

در این کتاب تلاش نموده‌ایم سبک‌ها، مضامین اشعار و ترانه‌ها و نمایی به کار گرفته شده در عزاداری سیدالشهدا علیه السلام و میزان اثر گذاری این حادثه در شکل‌گیری انقلاب مردم ایران در سال ۵۷ و حوادث مهم بعد از آن ویژه جنگ تحمیلی را از نگاه بگذرانیم و در خلال آن نقاط مثبت و انحرافی حاصل از این شکل از عزاداری را مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم.

به همین منظور در فصل نخست به تاریخچه عزاداری، آثار برآمده از عزاداری در سرنوشت جامعه شیعی و در خاتمه آن سابقه ورود تحریف، انواع تحریف، عوامل بوجود آورنده تحريفات و نهایتاً به سابقه مبارزه با تحريفات اشاره نموده‌ایم. در بخش‌های بعدی متناسب با موضوع سیر تحول عزاداری ایام محرم از اوایل دهه چهل تاکنون (۱۳۹۶ش) در جامه ایران را مورد مطالعه قرار داده‌ایم و در اثنای بحث، چگونگی اثر بخشی این ایدئولوژی بر پیروزی انقلاب، و پیدایش حکومتی با رویکرد اسلامی و مردم سالاری دینی پرداخته‌ایم. در ادامه، تأثیر این سنت در جبهه‌های جنگ تحمیلی و سالهای پس از آن را مورد بازنگری قرار داده‌ایم. تا این ره‌گفتار به روند تغییر، تکامل یا انحراف در سبک‌ها و مضامین اشعار و محتوای عزاداری تحلیل و عوامل تأثیر گذار بر آن پی ببریم.

در سه فصل میانی متناسب با سه زمانی پیش رو بنابر سلیقه شخصی با توجه به سبک‌های عزاداری، ویژگی‌ها، خط مشی هیئت‌ها، اسامی خلاقانه‌ای را برای تسهیل در نگارش ایجاد نموده‌ایم. بر این اساس در سال‌های پس از جنگ شاهد بروز سه گونه؛ «هیئت‌های هنجارشکن رادیکال»، «هیئت‌های انقلابی تحول یافته» و «هیئت‌های انقلابی تحول یافته سنت‌گرا» هستیم.

قبل از ورود به بحث ذکر این نکته ضروری است که در این کتاب قصد آن را نداریم که افراد یا هیئت‌هایی را متهم به ایجاد انحراف کنیم و یا عده دیگری را از ورود عناصر غیر اصیل تطهیر نماییم بلکه برداشت ما از مکذای هیئت‌ها و بیان مشخصه‌های بارز آنها، فراوانی و کثرت کاربرد برخی اشعار و یا کنش‌های مثبت در خلال برنامه‌های آنهاست.

در خاتمه این جستار به برخی سنت‌های رایج دیگر اشاره نموده‌ایم که خوانش آنها خالی از لطف نیست. همچنین در این قسمت به بیان برخی از راهکارها برای تقویت مشخصه‌های مثبت و برطرف نمودن آسیب‌ها و انحرافات مختصر اشاره‌ای نموده‌ایم.

به نظر می‌رسد همه اقشار جامعه شیعی ایران می‌توانند از نتایج حاصل از این پژوهش بهره‌مند گردند ولی اگر بخواهیم نهاد خاصی را نام ببریم باید ابتدا از هیئت امناء و بنیان‌مجلس عزاداری یاد کنیم و سپس از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه‌های علمیه، مجلات نشر علوم اهل‌بیت، مراکز شیعه پژوهی، موسسات مذهبی، فعالان حوزه‌های اعتقادی و مساجد نام ببریم.

در خاتمه این کتاب اشاره نمایم که این کتاب مدیون زحمات اساتید ارزشمندی است که رنج و زحمت خود را در این مسیر ما را با قلم‌ها و اندیشه‌های نافذ خود همراهی نمودند.

به همین منظور و به پاس همه تلاش‌ها و رهنمودهای خالصانه این عزیزان از استاد فاضل و اندیشمند، جناب آقای دکتر محمود صادقی علوی که همواره نگارنده را مورد لطف و محبت خود قرار داده و در زمانه ما را در این راه مساعدت نمودند، کمال تشکر و امتنان را دارم. همین‌طور از جناب آقای دکتر علی سعیدی و هنرمند ارزشمند جناب آقای مهدی سرلک که با ذوق سرشار خود نسبت به طراحی جلد و صفحه‌بندی کتاب را متحمل شدند نهایت قدردانی و سپاسگزاری را می‌نمایم.

در پایان از ستاره‌های پر فروغ آسمان هستی‌ام، پدر و مادر عزیزم، همسر بردبارم و همه بزرگوارانی که با ارشادات خود در این راه منور و موجب دلگرمی این حقیر بوده‌اند، خصوصاً از استاد فرزانه جناب آقای سید محمد عبدلله محرابی و برادر ارزشمندم جناب آقای حاج محمد حسن بابایی صمیمانه تشکر و تقدیر و تشکر نموده و برای همه این عزیزان توفیقات روزافزون مسئلت می‌نمایم.

اللَّهُمَّ اجْعَلْ مَحْيَا مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَمَمَاتِي مَمَاتِ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

حسن شیخ‌پور
اسفندماه ۱۳۹۶ ه.ش

فصل اول) پیشینه عزاداری و تحریف

۱	مفهوم عزاداری
۲	عزاداری پس از شهادت امام حسین (ع)
۷	عزاداری از عصر ائمه تا دوره پهلوی
۱۱	اقامه عزاداری
۱۷	زمان و نوع تحریفات
۱۷	تسریف و اشکال آن
۱۸	الف) تحریف لفظ یا شکل
۱۹	ب) تحریف معنوی یا سنوایی
۲۰	عوامل مؤثر در شکاسیری تحریفا
۲۱	الف) جهالت دوستان
۲۳	ب) عداوت دشمنان
۲۴	منابعی که به تحریفات عسورا دام زدند
۲۶	مبارزه با تحریف

فصل دوم) سیر تحول عزاداری از دهه چهل تا شروع جنگ تحمیلی

۲۹	مجالس عزاداری گامی در جهت تحقق حاکمیت
۳۰	عوامل زمینه ساز جنبش های اعتراضی
۳۹	عاشورای ۱۳۸۳ ق مصادف با ۱۳۴۲ ش. در تهران
۴۴	عاشورا ۱۳۴۲ ش در قم
۴۷	سالهای پس از قیام ۱۵ خرداد
۴۸	مروری بر حوادث دهه پنجاه
۴۹	در آستانه محرم ۱۳۵۷ ش
۵۳	نامیدی رژیم
۵۱	عاشورا و تاسوعای ۱۳۵۷ شمسی
۵۷	تحلیل محتوای عزاداریهای محرم ۱۳۵۷ شمسی
۷	تحلیل روند عزاداریها بعد از پیروزی انقلاب
۶۰	هیئت های سنتی و مؤلفه های آن
۶۲	وجود هنجار مکانی و زمانی
۶۳	مخاطبان
۶۴	مداحی در هیئت های سنتی
۶۶	واعظان

نظام سلسله مراتبی	۶۶
مخالفت با تفسیر امروزی از عاشورا در دهه پنجاه	۶۷
استفاده از ادبیات سلطنتی	۶۹
استفاده از اصطلاحات تحقیرآمیز	۷۰
نمادها	۷۱
علم ، بیرق و علامات	۷۲
توغ	۷۳
چهل	۷۴
جبهه	۷۴
نخل	۷۵
کشکول ستاب	۷۶

فصل سوم) سیر تحول عزاداری از شروع جنگ تحمیلی تا اواسط دهه هفتاد

آغاز جنگ تحمیلی و نقش آفرینی فرهنگ عاشورا	۷۷
تغییر در شکل و محتوای عزاداری	۷۸
هیئت‌های انقلابی دوران دفاع مقدس و ویژگی‌های آن‌ها	۸۰
سادگی	۸۱
تغییر در الگوهای زمانی و مکانی عزاداری	۸۲
مخاطبان	۸۳
نوحه‌های حماسی	۸۴
واعظان	۹۰
تطابق دفاع مقدس با واقعه عاشورا	۹۰
اصطلاحات روزمره و غیرتاریخی	۹۲
تجلی فرهنگ عاشورا	۹۳
شهادت‌طلبی	۹۴
پالایش روح	۹۸
اقامه نماز	۹۹
پایداری و استقامت	۹۹
ایثار آب	۹۹
مضامین عاشورایی	۱۰۰
نام‌های عاشورایی	۱۰۰
نوشته‌های عاشورایی	۱۰۴

جبهه‌ها در ایام محرم	۱۰۷
سرنوشت هیئت‌های انقلابی	۱۰۸
هیئت رزمندگان اسلام	۱۱۱

فصل چهارم) سیر تحول عزاداری از نیمه دهه هفتاد تا سالهای میانی دهه نود

انعقاد گفتمان جدید از نهضت عاشورا و عوامل مؤثر آن	۱۱۳
دشمن‌های پشت پرده	۱۱۴
رواج فرهنگ مادی	۱۱۹
کثرت جمعیت جوان	۱۲۰
ایجاد فضای باز سیاسی	۱۲۱
رواج موسیقی پاپ و پسران آنجلی	۱۲۳
پیدایش هیئت‌های شور و هیول	۱۲۴
هیئت‌های هنجارشکن انقلاب	۱۲۵
مکان و زمان اقامه عزا	۱۲۷
مداحی	۱۲۸
الگوهای سینه‌زنی	۱۳۰
غلبه شور بر شعور	۱۳۳
استقلال از مرجعیت رسمی شیعه	۱۳۵
سن یا استیج	۱۳۶
تکیه بر خواب و مکاشفه	۱۳۶
استفاده از ملودی‌های حرام	۱۳۷
ویژگی‌های اشعار	۱۴۱
کاربرد عبارات عربی و اصطلاحات سلطنتی	۱۴۲
اشعار بی‌محتوا	۱۴۳
تکیه بر زیبایی ظاهری اهل بیت (علیهم‌السلام)	۱۴۴
وهن مقام اهل بیت (علیهم‌السلام)	۱۴۶
جایگاه عزادار حسینی	۱۴۹
نمود اندیشه‌های غلوآمیز	۱۵۴
غلو در جایگاه و مرتبه اهل بیت (علیهم‌السلام)	۱۵۷
غلو در قدرت جسمانی اهل بیت (علیهم‌السلام)	۱۵۷
اندیشه غلو در اثربخشی گریه بر اهل بیت (علیهم‌السلام)	۱۵۸

۱۵۹	چرایی رواج تحریف در وقایع تاریخی
۱۶۰	تقلید کورکورانه از مسلک تصوف
۱۶۲	بهره‌گیری از تکنولوژی روز
۱۶۴	هیئت‌های انقلابی تحول یافته رادیکال
۱۶۶	هیئت‌های انقلابی تحویلیافته سنت‌گرا
۱۶۷	محل‌های برگزاری مجالس
۱۶۹	مقدم دانستن شعور حسینی بر شور حسینی
۱۷۱	حضور در مجلس عزاء
۱۷۲	رعایت اصول دینی بانی شرعی و اعتقادی
۱۷۳	حدیث در باب عزاء

فصل پنجم) برخی مناسک و سنت‌های رایج دیگر

۱۷۵	اقامه عزاء در میادین عمومی
۱۷۷	تاسوعا و عاشورا
۱۸۰	تعزیه
۱۸۶	همایش شیرخوارگان حسینی
۱۸۷	حسینیه اعظم زنجان
۱۸۸	اربعین
۱۹۰	حسین پارتی
۱۹۱	شام غریبان
۱۹۲	قمه زنی
۱۹۶	برخی دیگر از سنت‌های رایج در عزاداریها
۱۹۷	برخی آسیب‌های دیگر
۱۹۸	کلام آخر
۲۰۱	راههای از بین بردن انحرافات
۲۰۴	چند موضوع پیشنهادی به محققین

۲۰۵	منابع
-----	-------

۲۱۵	پیوست‌ها
-----	----------